

RICHARD ENGEL

**ȘI APOI
S-A DEZLĂNȚUIT
IADUL**

**DOUĂ DECENII
ÎN ORIENTUL MIJLOCIU (1996–2016)**

Traducere din limba engleză de Andrei Pogăciaș

Prefață de Cătălin Gomboș

CORINT
BOOKS

—2020—

Cuprins

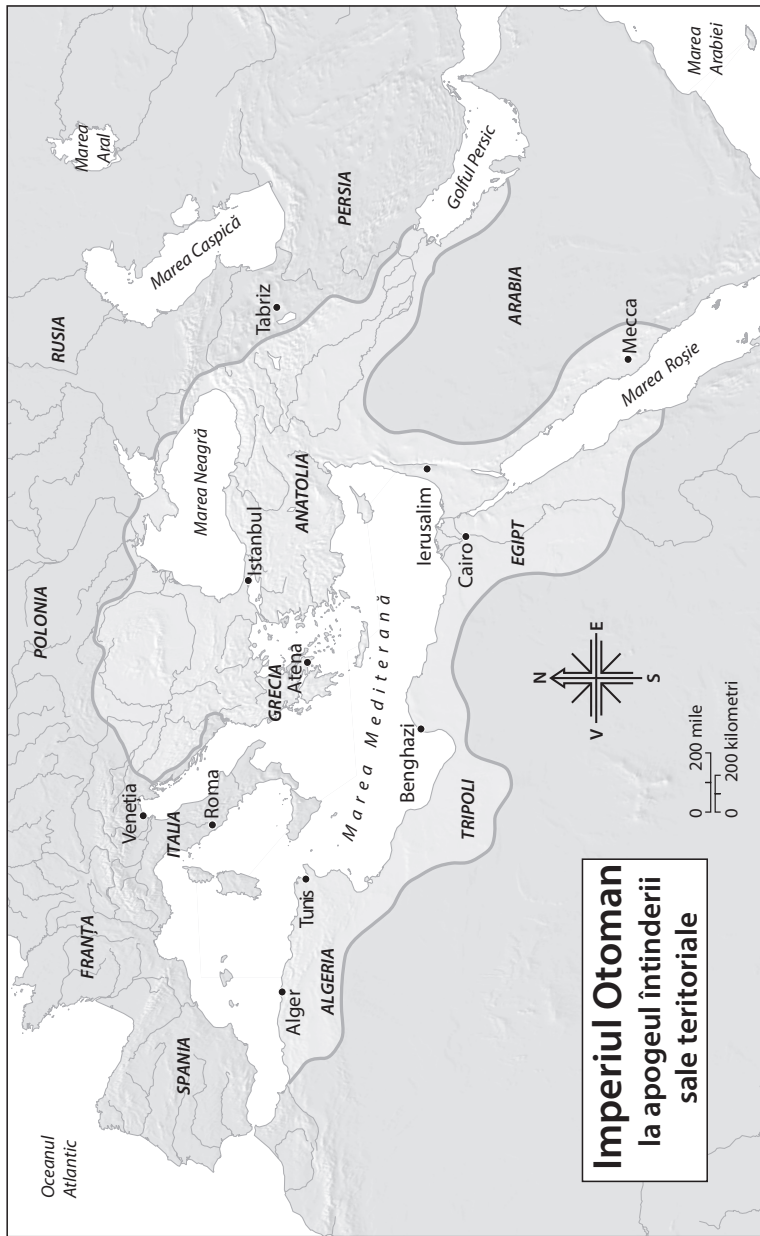
<i>Prefață</i> de Cătălin Gomboș.....	5
Prolog.....	13
Capitolul 1.....	37
Capitolul 2.....	63
Capitolul 3.....	83
Capitolul 4.....	104
Capitolul 5.....	124
Capitolul 6.....	144
Capitolul 7.....	167
Capitolul 8.....	191
Capitolul 9.....	212
Epilog.....	233
<i>Mulțumiri</i>	243
<i>Index</i>	245

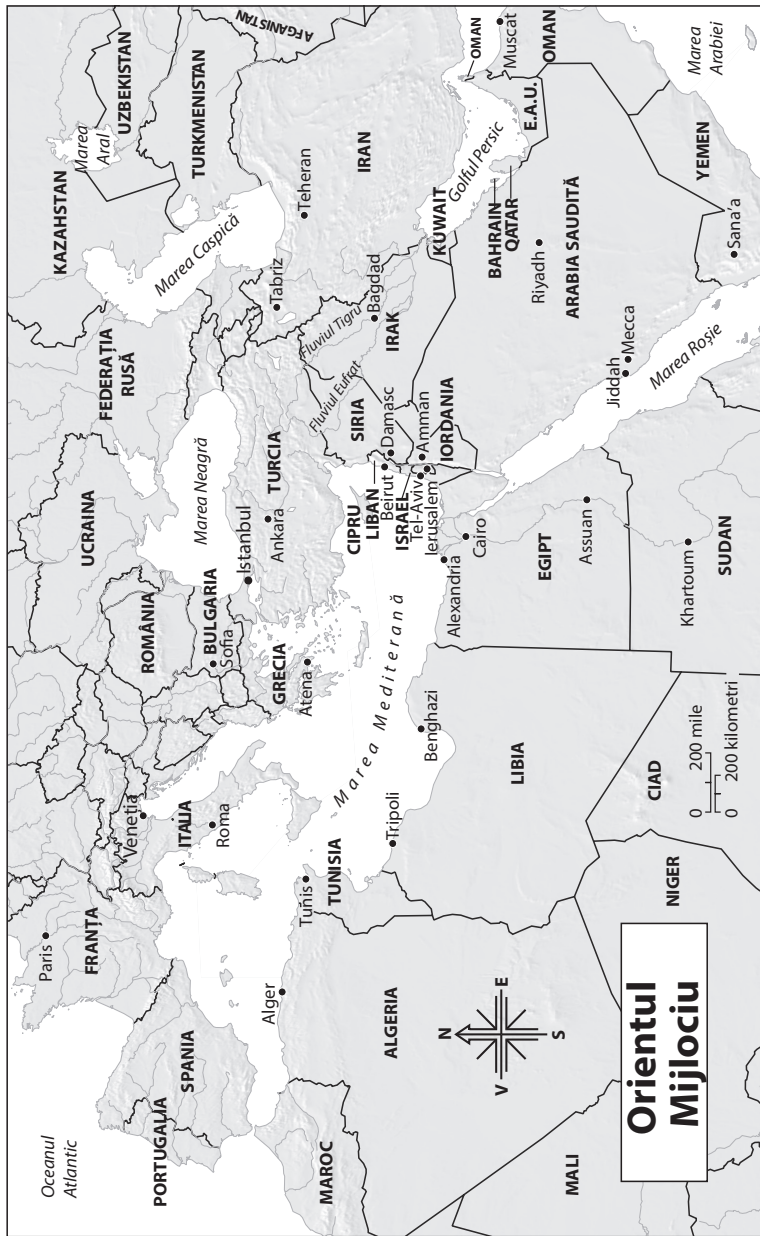
Capitolul 1

Birourile ziarului *Middle East Times* se aflau în cartierul Zamalek din Cairo. Situat pe o insulă a Nilului, Zamalek era o oază cosmopolită, cu blocuri și vile din secolul al XIX-lea. Era cunoscut pentru restaurantele și cafenelele sale, fiind locul preferat al expatriaților europeni, pentru că oricând puteai intra într-un restaurant unde să găsești un chelner vorbitor de engleză, care să te servească cu bere și cu un fel de mâncare occidental.

Când telefonul a sunat la amiază, unul dintre informatorii noștri ne-a spus că avusese loc un atac armat asupra unui autobuz în fața Muzeului de Antichități Egiptene. Muzeul se afla în Piața Tahrir, cea mai aglomerată zonă a centrului orașului, un adevărat Times Square al Cairoului. Sediul ziarului era la o aruncătură de băț. Treceai doar un pod și aproape că ajungeai. Așa că am sărit într-un taxi și am fost acolo cinci minute mai târziu. Informatorul nostru fusese rapid, fiindcă atacul tocmai avusese loc.

Scena era haotică. Autobuzul încă ardea. Poliția și soldații stăteau cu armele la vedere, dar nu făcuseră un cordon de securitate în jurul autobuzului, ci îi căutau pe atacatori. Am urcat în autobuz și m-am uitat cu atenție de-a lungul șirurilor de scaune, dar nu am văzut absolut nicio urmă de sânge.

**Orientul
Mijlociu**

Am văzut doar oameni care erau topiți pe scaunele lor de polistiren. Curgea grăsimea din ei, fiindcă fuseseră efectiv prăjiți de vii. Unii erau morți pe jos, fiindcă atacatorul, când urcase în autobuz, a ucis șoferul, a deschis focul cu o armă de asalt, iar apoi a început să arunce cu cocktailuri Molotov. Nouă turiști germani au fost uciși.

Totul era atât de lipsit de sens. Acești oameni doar mergeau la Muzeul Egiptean. Nu făcuseră nimic rău. Era opusul unei crime pasionale: o crimă calculată pentru a atinge un scop politic. Militanții voiau să atace guvernul egiptean, sperând turiștii. Omorând turiști creștini, atacatorii puteau, de asemenea, să pretindă că dăduseră o lovitură contra necredincioșilor.

Pentru prima oară, vedeam cealaltă față a fundamentalismului. Acea formă a fundamentalismului din cartierul meu putea fi asociată cu sexismul, misoginia și ipocrizia, dar nu cu violența. Era darnică, iubitoare și frățească. Pledea pentru ajutorarea săracilor și, fiindcă toți erau săraci, aceasta însemna că toți se ajutau între ei. Nu aveam de a face cu răutatea specifică multor orașe americane. Era ca și cum o comunitate rurală fusese mutată în oraș.

Atacul asupra autobuzului dezvăluia fața întunecată a mentalității fundamentaliste: furia, frustrarea, ura, sentimentul de a fi lăsat în urma istoriei, ideea că islamul era asediat și trebuia să se apere. Atacatorii din Piața Tahrir și teroriștii care au trecut la fapte criminale de atunci încoace se consideră pe sine drept apărători ai islamului. În mințile lor bolnave, ei slujesc măreței glorie a islamului.

La două luni după atacul de la muzeul din Cairo, atacatori îmbrăcați drept agenți de securitate și înarmați cu arme automate și cuțite au intrat în Templul lui Hatșepsut, femeia-faraon, în Luxor, în sudul Egiptului. Timp de 45 de minute au

măcelărit oamenii din interiorul templului, mutilând multe victime cu macetele. Au fost uciși 4 egipteni și 58 de turiști, inclusiv 36 de elvețieni și 10 japonezi. Sălbăticia atentatorilor a fost înfiorătoare. Atacatorii au băgat manifeste, prin care se identificau, în gurile și rănile victimelor. În timp ce fugeau spre dealuri, unul dintre teroriști a fost rănit de polițiști, apoi executat de către compatrioții săi. Ceilalți 5 atacatori, după ce s-au adăpostit într-o peșteră, au preferat să se împuște mortal reciproc, decât să se lase capturați.

Consider Piața Tahrir și Luxor drept primele atentate în stilul al-Qaeda. Au fost atacuri sălbatice, „spectaculoase”, așa cum le-au numit experții în terorism și cei din domeniul securității. Scopul lor era să fie atât de brutale, încât să ajungă pe primele pagini ale presei. După câteva luni, în februarie 1998, Osama bin Laden, Ayman al-Zawahiri și trei compatrioți de-ai lor anunțau „Jihadul contra evreilor și cruciașilor”. În luna august a aceluși an, sute de oameni au fost omorâți în atentate cu bombe la ambasadele SUA din Kenya și Tanzania.

Cercetasem deja grupările militante, dar după atacul de la Luxor am început să le investighez și mai mult. Înainte de declararea Jihadului, tot apărea un nume: al-Zawahiri. Chirurg egiptean dintr-o familie importantă, el locuise într-un cartier luxos din Cairo numit Maadi, înainte să plece în Afganistan, pentru a lupta alături de bin Laden. A ajuns mâna lui dreaptă și a devenit liderul al-Qaeda după ce bin Laden a fost ucis, în 2011.

Îl consider pe bin Laden un istoric furios. Era destul de citit și se gândea mult la ceea ce făcea și de ce. Era un ins elocvent, cu voce plăcută. Nu părea a fi însetat de sânge. Era puțin efeminat în gestică și vorbă. Discursurile sale erau greu de înțeles, fiind prea poetice.

Cu siguranță, se considera mai mult un filosof și ghid spiritual, decât un terorist care fabrica explozivi. Furia unor

oameni ca bin Laden își avea originea în experiența lor de viață, dar avea și rădăcini mai adânci. Data încă din 610, când arhanghelul Gabriel venise la Mahomed și îi ceruse fâțișă să „recite” vorbele lui Allah, ceea ce Profetul a făcut timp de 23 de ani. Cuvintele au fost scrise de către adepții săi (Mahomed era analfabet) și adunate în Coran. Mesajul islamului era emoționant: toți oamenii sunt egali în rugăciune, umili laolaltă în supunere comunitară, bogați și săraci împreună. Mahomed a păstrat simplitatea riturilor noii religii și a regulilor convertirii. A cerut cinci rugăciuni zilnice, o adunare săptămânală cu un scurt serviciu religios, post parțial timp de o lună în fiecare an și un pelerinaj la Mecca o dată în viață, numit *hajj*, pentru cei care își puteau permite.

Încă de la început, islamul a oferit și temelia pentru edificarea unui imperiu. În comparație cu creștinismul, islamul nu a cunoscut niciun concept similar cu separarea dintre Stat și Biserică. Islamul s-a extins prin cucerire, dar și prin convertiri. Primii musulmani erau luptători neînfricați și eficienți, atacând în grupuri mici și retrăgându-se apoi în deșert. După moartea lui Mahomed, islamul s-a răspândit rapid în Imperiile Persan și Bizantin, în ciuda conflictelor interne ce au dus la asasinarea a trei dintre primii patru califi, „succesori” ai lui Mahomed și conducători ai credincioșilor. Crimele comise la începuturile islamului au declanșat conflictul dintre sunniți și šiiti, în urmă cu 14 secole. Trupele americane s-au confruntat cu aceste dispute în Irak și le-au reaprins. Nu există vreo distincție între perioada modernă și cea antică în Orientul Mijlociu. Nicio regiune nu este mai obsedată de propriul trecut. Islamul a apărut ca o forță de temut, iar musulmanii au năzuit să revină la gloria de altădată.

Creștinătatea, în schimb, a petrecut trei secole în umbră, ferindu-se de persecuțiile inconstante, dar uneori masive ale

Romei. Norocul său s-a schimbat în 312, când împăratul Constantin cel Mare l-a acceptat pe Dumnezeu creștin drept protector al său și apoi, într-o mișcare curajoasă și revoluționară, nu doar a legalizat creștinismul, ci l-a și impus ca religie oficială a imperiului. Apoi a mutat capitala imperiului său de la Roma la Bizanț, redenumit apoi Constantinopol (așezare ce se va numi Istanbul, după ce a fost cucerită de musulmani, în 1453). Prin concilii și sinoade ce i-au dezbinat pe credincioși, creștinătatea s-a rafinat și s-a stabilizat de-a lungul următoarelor secole.

În secolele VIII–XI, lumea islamică era centrul principal al culturii și civilizației, având realizări în astronomie, algebră și poezie. În timp ce Europa se afunda în Evul Întunecat, islamul traversa o epocă de aur. În perioada în care vikingii prădau Europa, musulmanii îl traduceau pe Aristotel, înființau biblioteci și îmbunătățeau intervenții chirurgicale. Musulmanii de astăzi cunosc detalii despre acea epocă, la care se gândesc cu nostalgie. Cu prilejul Ramadanului, posturile de televiziune din lumea arabă difuzează spectacole cu actori îmbrăcați în costume străvechi. Sunt foarte populare.

Cruciadele, desfășurate cu întreruperi între 1095 și 1291, dar revărsate mai apoi în valuri timp de secole asupra Orientului Mijlociu, au fost campanii militare sancționate în principal de către Biserica Romano-Catolică pentru a redobândi Țara Sfântă. Studenții americani abia dacă învață despre istoria lor, dar cruciadele sunt esențiale pentru a înțelege războaiele declanșate în ultimul deceniu.

În timp ce islamul se răspândea după moartea lui Mahomed, armatele musulmane au amenințat marea imperiu creștin oriental fondat de Constantin, Bizanțul. Împăratul întemeiasă Constantinopol, centru al Romei Creștine, în 330, dar după doar trei secole, islamul i-a contestat puterea.

Bizanțul a încercat să contraatace, dar armatele islamului câștigau mereu. Până la sfârșitul secolului al XI-lea, Bizanțul era atât de slăbit și de speriat de creșterea puterii vecinului său musulman, încât împăratul din Constantinopol a cerut ajutorul coreligionarilor din Europa, din regiunile situate peste Mediterană. Acum, creștinii europeni ieșeau din Evul Întunecat și aveau capacitatea de a le sări în ajutor. Războaiele lansate de europeni pentru a salva Bizanțul și a elibera Ierusalimul de sub ocupația musulmană au fost denumite cruciade – unele au fost câștigate de creștini, altele de musulmani. Din perspectiva musulmană, războaiele moderne pornite de puteri creștine pe teritoriile islamice sunt considerate și acum cruciade, fiindcă reprezintă aceeași luptă pentru putere dintre Orient și Apus, dintre islam și creștinism. Când președintele Bush a anunțat că lansează o cruciadă după evenimentele din 11 septembrie, mulți musulmani i-au luat vorbele ca atare. Cruciadele medievale i-au epuizat pe musulmani și pe creștini deopotrivă. Dar ce era mai rău avea să urmeze. Cele două tabere urmau să fie spulberate de o populație din câmpiile aride ale Asiei. Invasia mongolă a lui Genghis-Han și a urmașilor săi a semănat cu un val nimicitor. Constantinopolul a fost salvat datorită negocierilor și celor trei rânduri de ziduri de apărare, în schimb, Bagdadul nu a fost atât de norocos. În 1258, mongolii au jefuit orașul și l-au executat pe calif. Unele relatări spun că a fost înfășurat într-un covor sau pus într-un sac și zdrobit sub copitele cailor. Alții spun că a fost strangulat ori încuiat într-o celulă, unde a murit de foame.

Moscheile și bibliotecile din Bagdad au fost incendiate. Se estimează că între 100 000 și 800 000 de oameni și-au pierdut viața. Armatele mongole au aplicat strategia pământului pârjolit. Dacă musulmanii se predau, orașul lor era scutit. Dacă se

împotriveau, oricare vietate era ucisă. Distrugerea Bagdadului a încheiat era imperiilor clasice create de succesorii lui Mahomed. Mongolii au desființat primul și cel mai glorios dintre califatele arabe.

Din ruinele lăsate de mongoli s-au ridicat noi imperii musulmane, absorbind și califatul arab distrus, și Bizanțul vlăguit. A venit vremea Casei lui Osman, a otomanilor, după cum au ajuns să fie cunoscuți, un trib turcic musulman. Timp de șase sute de ani, otomanii, „turcii”, după cum erau numiți în Europa, vor conduce cel mai întins imperiu musulman. Califatul arab a fost slăbit de cruciade și distrus de mongoli. Turcii otomani au adunat la un loc piesele și au făurit un întins imperiu islamic.

Imperiul Otoman a ajuns atât de puternic, încât a fost în sfârșit în stare să înfăptuiască profeția lui Mahomed și să captureze Constantinopolul în numele islamului. Sultanul otoman Mehmet al II-lea Cuceritorul și-a așezat tabăra chiar în fața zidurilor Constantinopolului. El era animat de credința că lumea trebuia să aibă doar un singur lider, adică el, și o religie, islamul. Din nou, triplul zid de apărare al Constantinopolului constituia marea șansă a locuitorilor săi.

Mehmet a comandat inginerilor să sape tuneluri pe sub ziduri, pentru a le prăbuși. A turnat tunuri masive pentru a sparge zidurile. În sfârșit, fortificația și, odată cu ea, întregul Bizanț s-au prăbușit. În mai 1453, Mehmet a intrat în Constantinopol ca un cuceritor, titlu cu care este amintit până în zilele noastre. Avea doar 21 de ani.

Armatele musulmane victorioase au transformat Hagia Sophia, cea mai mare catedrală a creștinătății, în moschee. Construcției i-au fost adăugate minarete. Axa pavimentului a fost schimbată, astfel încât să fie orientată spre Mecca, nu spre Ierusalim. Era ca și cum ai fi realiniat Bazilica Sfântul Petru

din Roma pentru ca altarul ei să dea spre Arabia Saudită. Constantinopolul, capitala Imperiului Roman Creștin timp de mai bine de un mileniu, devenise acum capitala Imperiului Otoman islamic.

Pe măsură ce otomanii deveneau din ce în ce mai puternici și regiunea estică a Mediteranei tot mai ostilă, Europa a început să caute noi teritorii și piețe de desfacere. Și-a îndreptat atenția spre vest, sperând să găsească o lume nouă. În 1492, la doar 40 de ani după căderea Constantinopolului, Columb a ajuns pe țărmurile Americii.

Dar Imperiul Otoman era un stat în principal agrar și a fost distrus treptat de tehnologie și de datorii. Otomanii nu au cunoscut niciodată revoluția industrială. Până în secolele XVIII–XIX, Europa inventase motoare cu abur, trenuri, filaturi de bumbac și fabrici. Otomanii voiau cu disperare tehnologie și exporturi europene și s-au împrumutat masiv pentru a le obține. Au sfârșit prin a-și duce imperiul la sapă de lemn. Pe la începutul secolului XX, Imperiul Otoman era, practic, condus de creditori europeni și ambasade străine din cartierul exclusivist Pera, pe un deal mai sus de Hagia Sophia, fosta biserică.

Înainte de Primul Război Mondial, imperiul era în pragul dispariției. În 1908, un misterios grup de oameni care au ajuns să fie cunoscuți sub numele de Junii Turci l-au înlăturat pe sultanul tiran Abdul-Hamid al II-lea, transformându-l într-o marionetă. Junii Turci erau naționaliști îngrijorați că puterile europene industrializate se îndreptau spre un război la finalul căruia învingătorii aveau să-și împartă teritoriile Imperiului Otoman.

Aveau perfectă dreptate. Junii Turci erau disperați să găsească un aliat european. Imperiul era prea vast și strategic amplasat, între Rusia, Germania, Marea Britanie și Franța, pentru a rămâne neutru. Junii Turci s-au îndreptat spre

Anglia și Franța, dar au fost refuzați. Marea Britanie nu credea că otomanii, paralizați de datorii externe și lipsiți de armată modernă, puteau oferi vreun ajutor semnificativ în efortul de război. Până la urmă, Junii Turci au luat cea mai neinspirată decizie din istoria de șase secole a Imperiului Otoman. În octombrie 1914, au intrat în război în alianță cu Wilhelm al II-lea, împărat german și rege al Prusiei. Pe scurt, au ales tabăra pierzătoare într-un război ce urma să retraseze granițele a celei mai mari părți a lumii cunoscute la acea vreme.

După război, la Sèvres, în Franța, și la alte conferințe, liderii europeni au împărțit teritoriile Imperiului Otoman, iar Orientul Mijlociu a căpătat actuala configurație. Provinciile otomane au fost contopite în state. Regiunea a fost rearanjată fără prea multă preocupare pentru problemele etnice, religioase ori teritoriale. Tratatelor greșite și nesăbuite ale Primului Război Mondial explică într-o mare măsură de ce situația din Orientul Mijlociu rămâne instabilă și agitată astăzi. Fiecare elev musulman este învățat despre acest arc istoric și îl detestă: epoca de aur islamică a califatului arab, cruciadele, devastarea mongolă, creșterea otomanilor, Primul Război Mondial, împărțirea Orientului Mijlociu de către puterile europene, sărăcia, slăbiciunea și războaiele din lumea musulmană în ultimul secol. Aceasta este istoria tristă predată în fiecare moschee, care prezintă avantajul de a fi, în mare măsură, corectă.

Osama bin Laden propovăduia și el această desfășurare a istoriei, de care era chiar obsedat. Soluția lui pentru a schimba soarta regiunii era să atace cea mai mare putere occidentală, Statele Unite ale Americii, cruciatul modern, să o distrugă și să apese butonul de „resetare” a lumii, astfel încât islamul să se afirme din nou. Există, bineînțeles, o problemă. Această

variantă a istoriei învinovățește Occidentul pentru orice problemă a musulmanilor. O altă modalitate de a explica instabilitatea cronică din ultimul secol a Orientului Mijlociu este că lumea islamică, din care fac parte toți musulmanii, considerați frați și surori, nu s-a adaptat la sistemul statelor naționale, care a înlocuit imperiile ce au crescut și au decăzut, dar au dominat civilizația până la Primul Război Mondial.

Chiar și niște granițe trasate cu grijă după Primul Război Mondial ar fi constituit o problemă într-o regiune unde nu exista conceptul de stat național sau de parlament. Dar puterile europene victorioase au declanșat un haos total acolo. Minoritățile etnice au fost împărțite și distribuite în state diferite. Kurzii au fost împrăștiați pe teritoriul a cinci state. Siria a fost redusă la o mică parte din puternica provincie otomană de odinioară, cu atât mai umilitor cu cât fusese cândva capitala califatului inițial. În Irak au fost adunați laolaltă sunniți, șiiți și kurzi, iar statul nu a primit aproape deloc acces la mare. O entitate statală evreiască a fost creată prin mandat în Palestina (în 1948, a devenit Statul Israel). Primul Război Mondial, tratatele și promisiunile făcute atunci de europeni au lăsat Orientul Mijlociu divizat, lipsit de orice speranță pentru instaurarea păcii.

Califatul arab, ce supraviețuise cruciadelor doar pentru a fi distrus de către mongoli, renăscuse odată cu otomanii. Acum, în secolul XX, în timp ce americanii trimiteau oameni pe Lună, iar știința occidentală descifra genomul uman, casa islamului era sfârâmată și umilită, ca un șrapnel rezultat în urma unei explozii gigantice, un plan de ultimă oră al puterilor europene victorioase.

Marele declin constituie nemulțumirea principală a popoarelor din Orientul Mijlociu. Tocmai de aceea Osama bin Laden a pornit la luptă contra Occidentului. Tocmai de aceea Statele